

Naj navežem na besede, ki jih je povedal na lanskem zveznem slavističnem kongresu v Zagrebu predsednik Sveta za prosveto in kulturo NRH dr. Miloš Zanko: »Materin jezik s književnostjo ima v vseh šolah, tudi v industrijskih in strokovnih, ogromen pomen. Naš človek namreč ni samo delovna sila, temveč mora biti tudi kulturno razgledan, k čemur največ pripomoreta gramatika in književnost. Važno je zato kvalitetno poučevanje in razgledanost predavateljev; prav tako pa je potrebna tudi jezikovna kultura vseh predavateljev, ne le slavistov. Treba je ustvariti več pogojev za kulturno oblikovanje prostega časa in vzbuditi v učencu potrebo, da se bo po končani šoli kulturno izživljal. To je ena najvažnejših nalog slavistov, predvsem še na vajenskih in industrijskih šolah.«

Alfonz Kopriša

TAVČARJEVO SODELOVANJE PRI ZGODNJI DANICI

V opombah k osmi knjigi Tavčarjevega Zbranega dela je ponatisnjenih nekaj pesmi, ki sem jih domnevno pripisala Tavčarju (prim. TZD VIII. 368 s.). Tri, ki so izšle 1877 v Zori pod psevdonimom Gorjanec, niso Tavčarjeve, marveč Štrekljeve (prim. LZ 1932, 487—488), zato jih je treba v Tavčarjevem zbranem delu VIII. 381—382 črtati. Našla pa sem nekaj drobnega gradiva, ki potrjuje Tavčarjevo pesniško sodelovanje pri Zgodnji Danici. Njegova prva doslej znana pesem je verjetno *Moje bogastvo*, ki je izšla s podpisom Ivan T. že izpod prvošolčevega peresa (ZD 10. nov. 1863, str. 258). Morda se kasneje nanaša na Tavčarja Jeranova izjava: »G. T.: ‚Pr. stud.‘ ni kaj primeren; obl. prosimo.« (Pogovori z gg. dopisovalci, ZD 15. januarja 1875, str. 24.) Vsekakor pa se nanaša na Tavčarja naslednja njegova izjava: »J. Tavč.; ...: Poslano prejeli.« (Tam, 29. dec. 1876, str. 418.) To »poslano« ne more biti drugega kakor »poslovenjena« anonimna pesem *Pomagaj nam, Marija!*, ki je izšla v eni naslednjih števil (ZD 12. jan. 1877, str. 13—14.). Ta pesem je tako podobna »poslovenjeni« Marija tolažnica (TZD VIII. 376), da vsekakor izhajata obe iz istega vira. Dne 22. okt. 1875 poziva Jeran »g. A. Tavč. na Raki« (tam, str. 344) — Tavčarjevega strica — župnika, ki je nečaku gladil pot v ta list. Ta je še 23. febr. 1877 od tu doživel odklonitev: »g. T-r: Pesmica še potrebuje brusa, če tudi ima nekatere dobre pšice. —« (Tam, str. 64.).

OB PRVEM SIMPOZIJU TEHNIŠKE BESEDE

Pod geslom »Brusimo tehniško besedo!« je za zaključek meseca tehnike Zveza inženirjev in tehnikov Slovenije priredila dne 14. novembra 1960 prvi simpozij tehniške besede. Poglavitni namen tega simpozija je bil:

- zbrati podatke o dosednji terminološki dejavnosti v tehniških strokah,
- podati principe za vsklajeno nadaljnje delo in
- pospešiti izdajo slovenskih tehniških slovarjev.

Simpozij je odlično uspel. Obilna udeležba strokovnjakov in znanstvenikov — tako tehniških kakor tudi drugih — je dokazala, da vlada za to področje veliko zanimanje. Referati in koreferati pa so razkrili požrtvovalno prizadevanje tehniških strokovnjakov za lepo slovensko tehniško besedo.

Delo simpozija je bilo razdeljeno v dva dela: v prvem delu so o problematiki slovenske tehniške terminologije govorili prof. ing. Albert Struna, ing. France Mlakar in prof. Ivan Tominec, v drugem delu pa smo slišali poročila o terminološki dejavnosti v posameznih tehniških strokah.

I

Slovenska tehniška terminologija se lahko sklicuje na svoje začetke v starodavni obrtniški dejavnosti, ki je bila še v začetku preteklega stoletja na takratni evropski ravni. Ta dejavnost je pozneje prešla v roke avstrijskega denarnega plemstva in s tem je postala nemščina poslovni in tehniški jezik. Kljub temu pa moremo iz bibliografskih podatkov posneti, da je izšla prva tiskana tehniška terminološka publikacija s slovenskim gradivom že sredi preteklega stoletja.

Izboljšanje bi se moralo pokazati po prvi svetovni vojni, ko smo z ustanovitvijo slovenske univerze dobili tudi slovensko tehniško fakulteto. Vendar pa ka-

kega bistvenega napredka — razen naporov nekaterih posameznikov — tudi v tej dobi ne moremo opaziti. Tako je šele po osvoboditvi leta 1945 vzporedno s splošnim tehničnim in industrijskim razvojem prodrlo med širše kroge strokovnjakov prepričanje, da ima tehnik naloge tudi v splošni ljudski kulturi, pri oblikovanju slovenskega tehniškega jezika. Vprašanje enotne znanstvene tehniške terminologije je postalo v tej dobi tako pereče, da izdaje splošnega tehniškega kakor tudi specializiranih tehniških slovarjev posameznih strok ni bilo mogoče več odlagati. Delo je že rodilo prve sadove in pred nami so prve pole *Splošnega tehniškega slovarja*, ki ga pripravlja tehniška sekcija terminološke komisije pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti in ki je doslej že izšel do črke G kot priloga revije *Življenje in tehnika*. Izšli so tudi prvi zvezki specializiranih tehniških slovarjev, ki so jih pripravile terminološke komisije posameznih tehniških strok, predvsem elektrotehniške, varilske, lesne in gozdarske. S temi terminološkimi publikacijami kakor tudi z doslej izdanimi tehniškimi strokovnimi in znanstvenimi knjigami pa smo jasno dokazali, da slovenski jezik tudi za tvorbo najzahtevnejših strokovnih in znanstvenih tehniških izrazov ni nič manj sposoben kakor jeziki drugih narodov z dolgo industrijsko tradicijo.

Zavedati pa se moramo, da razvoj sodobne tehnike postavlja jeziku čisto povsem nove zahteve in da se iz dneva v dan pojavljajo potrebe po novih tehniških izrazih v prav takem tempu, kakršen je tempo splošnega tehničnega napredka. Upoštevati moramo, da nam je čedalje bolj potrebno tudi natančno pomensko razlikovanje med mnogimi že obstoječimi izrazi. Novi izrazi so potrebni za nove izdelke, naprave, postroje, kakor tudi za nove proizvodne postopke, nove pojme itd. Za oblikovanje teh izrazov moremo včasih uporabiti že obstoječe besede, ki dobe v določenih strokah nove pomene, včasih pa je treba izraze tudi na novo ustvarjati, upoštevajoč splošna pravila slovenskega besedotvorja.

Jasno je, da lahko oblikuje nove strokovne izraze le strokovnjak. Čim bolj hiti sodobna tehnika v različne specializacije, tem bolj nepogrešljiv postaja tehniški strokovnjak pri ustvarjanju terminologij. Za uspešno terminološko delo je namreč temeljito obvladane snovi »conditio sine qua non«.

Kar se tiče jezikovne plati strokovnega izrazja, je treba izhajati z enotnih stališč in kriterijev. Res je sicer, da jezika kot živega organizma ni mogoče stiskati v ozke kalupe, vendar pa se moramo pri ustvarjanju novih strokovnih izrazov držati nekih splošnih načel, med katerimi je treba posebej opozoriti na naslednje:

— Osnovni kriterij za oblikovanje strokovnih izrazov mora biti funkcija tistega, čemur je treba dati izraz. Po obliki tvorimo strokovne izraze šele takrat, ko so za nadaljnje razlikovanje potrebni dopolnilni izrazi.

— Strokovni izrazi morajo biti v strokovnem pogledu tako natančni, da je izključena vsaka dvoumnost.

— Strokovni izrazi morajo biti preprosti in čim krajši. Praksa je namreč že ponovno pokazala, da se za zeleno mizo ustvarjeni, jezikovno sicer brezhibni, toda dolgi in iz preveč besed sestavljeni izrazi težko uveljavijo v vsakdanjem življenju. Namesto njih uporabljajo delavci, monterji, skladiščniki in drugi raje kakršnekoli krajše izraze, čeprav so to jezikovno nemogoče popačenke ali celo povsem tuji izrazi.

— Med strokovnimi izrazi naj ne bo sinonimov, da se izognemo zamenjavam in nejasnostim.

— Strokovni izrazi naj bodo po možnosti analogni izrazom v drugih jezikih, ker je s tem olajšano prevajanje. Vendar je pri tem potrebna previdnost in je treba pred sprejetjem našega izraza kritično pretehtati izraze v čimveč tujih jezikih.

— Kadar se v tujih jezikih splošno rabijo tujke grškega ali latinskega izvora, jim ne iščimo domačih izrazov. Pač pa je treba izhajati pri prevzemanju takih tujk iz osnovnih latinskih oziroma grških tvorb, ne pa iz angleških, nemških ali francoskih predelav. Zato uporabljamo *transformator*, ne transformer ali celo trafo(!), *vistavizijski film*, ne vistavizijski, *kinemaskop*, ne cinemaskop ali celo činemaskop itd.

— Neposredno in slepo prevzemanje tujih izrazov v naš jezik je treba odklanjati. Pri tem naj velja načelo: če so našli drugi narodi zanje domače besede, jih moramo najti tudi mi. In obratno: ne kaže za vsako ceno sloveniti izrazov, ki so postali mednarodni.

— Vprašanje sposojenk iz srbohrvaščine je treba reševati od primera do primera. Zavedati se moramo, da ustvarjamo slovensko terminologijo, vendar bi bilo odklanjanje srbohrvaških izrazov, ki v pomenu in obliki ne nasprotujejo pravilom

in duhu našega jezika, neumestno. Vsekakor pa moramo biti pri tem zelo previdni, ker obstoji cela vrsta oblikovno popolnoma enakih izrazov, katerih pomen pa se bistveno razlikuje od slovenskega, n. pr. okno — jašek, rezan — žagan, pogon — obrat itd. Zato se je treba pri prevzemu sposojenk najprej dobro prepričati o njih pomenu, da ne povzročimo nesporazumov.

— Pri oblikovanju strokovnih izrazov je treba upoštevati splošno veljavna slovnična in pravopisna pravila, kolikor ta ne nasprotujejo natančnemu izražanju. Zato je razumljivo, da tehniški strokovnjak ne more ustvarjati svoje terminologije brez pomoči jezikoslovca. Mišljenje nekaterih, da strokovni jezik ne sega v jezikoslovje in da za iskanje in oblikovanje strokovnih izrazov zadošča le jezikovni čut, je nesprejemljivo.

— Osnova tehniške terminologije naj bo obstoječe živo besedišče.

— Ker je ljudsko izrazje za potrebe sodobne tehnike znatno prepičlo, so nujno potrebni novi izrazi. Te tvorimo po pravilih slovenskega besedotvorja, izhajati pa morajo iz definicije in ustrezati potrebam prakse.

— Pri ustvarjanju novih izrazov imajo prednost tvorbe s predponami in priponami, ker so v duhu slovenskega jezika.

— Oblike samostalnik + predlog + samostalnik za poimenovanje predmetov ali pojmov so sicer nepraktične, a jih ponekod ne moremo pogrešati.

— Pri udomačenih, a nepravilno tvorjenih izrazih je potrebna velika previdnost, ker je treba upoštevati ukoreninjenost izraza, njegovo uporabnost ipd.

Terminološki material pa ne more biti popoln, če pomena izrazov ne opredelimo. Pomen izrazov najpogosteje opredeljujemo z definicijami, čeprav je koristna tudi navezava na strokovne izraze v tujih jezikih, ker se s tem olajša prevajanje. Vsekakor pa je treba opustiti naziranje, ki je bilo razširjeno zlasti pri strokovnjakih, ki so študirali v tujini in ki so opredeljevali pomen slovenskih izrazov izključno s tujimi, ker so jim pač bili ti bolj poznani kot domači.

II

V drugem delu simpozija so koreferenti prikazali stanje slovenske terminologije v posameznih tehniških strokah. Iz poročil je bila razvidna velika razgibanost nekaterih strok, medtem ko so druge šele na začetku pobi, tako da bo treba še precej truda, preden bo delo uspešno steklo. Posebej je treba opozoriti na uspehe naslednjih strok: Varilci so uspeli, da je bila slovenščina sprejeta v dvanajstjezični mednarodni varilski slovar. Elektrotehniki so doslej izdali že tri zvezke *Slovenskega elektrotehniškega slovarja* (Osnovne definicije, Elektronika in Stroji in transformatorji), v katerem so razen definicij zbrani tudi srbohrvatski, francoski, angleški, nemški in italijanski izrazi, v tisku pa imajo še dva zvezka. Terminološka komisija za lesno in gozdarsko stroko je objavila oziroma objavlja svoje strokovno izrazje v strokovnih revijah *Les* in *Gozdarski vestnik*, agronomi pa imajo v tisku prvi zvezek svojega agronomskega slovarja. Uspešno so začeli tudi strojniki in čevljarški strokovnjaki. Zelo težavne pa so razmere v steklarski, keramični in gumarski stroki, kjer bo oranje ledine zahtevalo od terminologov mnogo volje in idealizma. Iz poročil je bilo razvidno tudi to, da je pogosto kljub požrtvovalnosti nekaterih strokovnjakov delo zamrlo zaradi pomanjkanja gromtnih sredstev.

Sklepi, ki so bili na simpoziju sprejeti, zagotavljajo, da se bo delo pri splošnem tehniškem slovarju pospešeno nadaljevalo, da se bo poživilo terminološko delo v vseh tehniških strokah, da se bo terminološko delo v bodoče razvijalo po enotnih načelih in vidikih ter v večji medsebojni povezavi, da se bo okrepilo izdajanje specialnih tehniških slovarjev posameznih strok in da se bodo posvetile vse sile doslednemu uvajanju enotne tehniške terminologije v vseh tehniških šolah in publikacijah.

France Mlakar

OBVEZNO BERILO V VIŠJIH RAZREDIH OSNOVNE ŠOLE

Poseben namen ima pri pouku slovenskega jezika obvezno berilo. Učni načrt predpisuje primerna dela, med katerimi izbere učitelj vsaj štiri. Kriterij zbiranja je odvisen od nekaterih pogojev. Slavist, ki poučuje v mestu, ima mnogo več možnosti, ker mu nudi knjižnica veliko več izbire kot učitelju na podeželju, ki se